



Universiteit
Leiden
The Netherlands

**Piet Hein wordt Joost Banckert:
Persoonsverwisseling bij een zeeheldenportret
rechtgezet**
Vogelsang, I.J.R.

Citation

Vogelsang, I. J. R. (2021). Piet Hein wordt Joost Banckert:
Persoonsverwisseling bij een zeeheldenportret rechtgezet.
Tijdschrift Voor Zeegeschiedenis, 40(1), 5-21. Retrieved from
<https://hdl.handle.net/1887/4306362>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4306362>

Note: To cite this publication please use the final published version
(if applicable).

Piet Hein wordt Joost Banckert

Persoonsverwisseling bij een zeeheldenportret rechtgezet

After the capturing of a Spanish silver fleet in the Bay of Matanzas, Cuba (1628), Piet Hein (1577–1629) was immediately granted with the status of Dutch national hero. While his image became widespread in prints and pamphlets, only a few painted portraits were made. This article will present several arguments for why the portrayed individual in Paulus Moreelse's *The Portrait of Piet Hein* (Amsterdam, Het Scheepvaartmuseum) is not Piet Hein but rather Hein's vice-admiral during the capturing of the Treasure Fleet, Joost van Trappen Banckert (c. 1599–1647). Firstly, the appearance of the portrayed individual does not match with other portraits that are known to be of Hein. Secondly, a print by Johannes Loeff and Pieter le Prestre shows a man who looks identical to the portrait in Het Scheepvaartmuseum, but who is identified as Joost Banckert. Thirdly, observations from an unpublished restoration report suggest that the inscription that mentions the age of Hein was added at a later date. Fourthly, the research will show that the identities of Piet Hein and Joost Banckert have been mixed up in three other additional portraits. These mix-ups in identification are likely to be connected with the cult of naval heroes that was revived in The Netherlands during the late eighteenth and nineteenth century. While compiling a pantheon of national history, scholars erroneously identified portraits of lesser known admirals, or even ordinary men, as naval heroes.

Lastly, this article will challenge the current attribution of the painting to Paulus Moreelse (1571–1638). This attribution was based on a drawing by Aert Schouman (1710–1792). This research will show that there is no link between the painting and the drawing, making the attribution even more questionable than it already was.

* Dit onderzoek heeft plaatsgevonden met financiële steun van het Prof. J.C.M. Warnsinck Fellowship dat vanuit Het Scheepvaartmuseum in Amsterdam wordt uitgereikt. Veel dank aan Cécile Bosman, Jeroen van der Vliet, Michiel van Groesen, Diederick Wildeman, Joanna Mardal en Emma Yandle

voor hun waardevolle commentaar op het manuscript, en voor het personeel en vrijwilligers van de bibliotheek in Het Scheepvaartmuseum en het depot. Verdere dank gaat uit naar Zeno Gerardts (Science Institute for Informatics, UvA).

Piet Hein (1577–1629) verwierf zijn roem door een expeditie te leiden die in 1628 een grote zilvervloot op de Spanjaarden veroverde. Hoewel de verovering meer dan 7500 kilometer verderop ergens in de nabijheid van de Cubaanse kust plaatsvond, bereikte het nieuws al spoedig het vasteland van de Republiek waar de opstand tegen de Spanjaarden moeilijke jaren kende.¹ De politieke leiders in Nederland grepen de verovering van de zilvervloot daarom met beide handen aan om een propagandacampagne op touw te zetten waarin Piet Hein als nationale held werd voorgesteld, vooral bedoeld om de bevolking een hart onder de riem te steken.² Hij maakte een triomftocht langs Nederlandse steden en er werden velen lofliederen over hem geschreven die tot op de dag van vandaag worden gezongen.³ Overigens kon Piet Hein niet heel lang van zijn roem genieten aangezien hij al enkele maanden na zijn terugkomst in 1629 omkwam in een zeegevecht met Duinkerker kapers.⁴

In de collectie van Het Scheepvaartmuseum in Amsterdam bevindt zich een portret van een man die lange tijd als Piet Hein is geïdentificeerd (afb. 1).⁵ In dit artikel zal aan de hand van twee portretjes van de Zeeuwse prentmaker Johannes Loeff (overleden 1651) (afb. 4–5) worden aangetoond dat dit onjuist is en dat we hier met een andere zeeheld te maken hebben: Joost van Trappen Banckert (c. 1599–1647). Uit dit artikel zal bovendien blijken dat het niet de eerste keer is dat beeldnissen van Piet Hein en Joost Banckert met elkaar worden verward, waardoor men zich kan afvragen waarom dit zo vaak heeft kunnen gebeuren. Ten slotte zal ik nog kort ingaan op de mijns inziens incorrecte toeschrijving van het portret aan Paulus Moreelse (1571–1638), die in 1992 door R.B. Prud'homme van Reine werd gedaan.

HET PORTRET IN HET SCHEEPVAARTMUSEUM

De man op het portret is vanaf zijn middel in een ovaal geschilderd cartouche geportretteerd. Hij heeft kort donkerbruin haar, een snor met sik en een ietwat gezet lichaam. Zijn zilverkleurige wambuis is met gouddraad bestikt en om zijn schouders draagt hij een losse kanten kraag. Verder draagt hij een

1 Henk den Heijer, 'Piet Heyn en Cornelis Jol: twee zeehelden vergeleken' in: Leo M. Akveld eds., *In het Kielzog. Maritiem-historische studies aangeboden aan Jaap R. Bruijn bij zijn vertrek als hoogleraar zeegechiedenis aan de Universiteit Leiden* (Amsterdam 2003) 381.

2 Peter Sigmund en Wouter Kloek, *Zeeslagen en zeehelden in de Gouden Eeuw* (Amersfoort 2007) 50.

3 Den Heijer, 'Piet Heyn en Cornelis Jol', 382.

4 Ronald B. Prud'homme van Reine, *Admiraal Zilvervloot, Biografie van Piet Hein*

(Amsterdam/Antwerpen 2003) 180; Sigmund en Kloek, *Zeeslagen en zeehelden*, 50.

5 *Jaarverslag Vereniging Nederlandsch Historisch Scheepvaartmuseum 1931*, 46; *Descriptive Catalogue Nederlands Historisch Scheepvaart Museum Amsterdam* (Amsterdam 1969) nr. 76n; *Catalogue of Exhibits 1974–75* (Amsterdam 1975) nr. 105; Ronald B. Prud'homme van Reine et al., *Ter Navolging. Maritieme kunst en curiosa uit de Kweekschool voor de Zeevaart* (Zutphen 1992) 79–80. Het portret betreft een bruikleen van het Vaderlandsch Fonds ter Aanmoediging van 's-Lands Zeedienst.



Afb. 1 *Portret van Piet Hein* (?).
Schilderij door Paulus Moreelse,
gedateerd 1629. Olieverf op
doek, 78 x 61 cm. AMSTERDAM,
HET SCHEEPVAARTMUSEUM

goudkleurige ketting met dito penning die gedeeltelijk schuilgaat achter een geborduurd zwaardriem. Op de penning is het portret van een man te zien. Er is ook een opschrift rechts naast de schouder van de geportretteerde aangebracht, dat vermeldt dat de man op het schilderij 51 jaar oud was toen het portret in 1629 werd geschilderd.

Het lijkt aannemelijk dat de geportretteerde Piet Hein is, en dat is ook te lezen op het tekstbordje onder de veel later aangebrachte lijst. Zijn montere uiterlijk met kort donkerbruin haar en de snor en sik zijn ook terug te vinden in andere portretten die van Piet Hein bekend zijn, en die ik later in dit artikel zal bespreken. Daarnaast vertoont het uiterlijk van de man op de gouden penning overeenkomsten met stadhouder Frederik Hendrik, die aan Piet Hein een gouden penning verleende vanwege de verovering van de zilvervloot. Ten slotte correspondeert de leeftijd die staat genoteerd op het opschrift op het schilderij met de leeftijd die Piet Hein in 1629 had, namelijk 51 jaar.

Toch uitte de marinehistoricus Samuel Pierre l'Honoré Naber in 1928 al zijn twijfels. Hij schreef dat hij Heins gezichtskenmerken, in vergelijking met andere portretten, nauwelijks kon herkennen.⁶ Ronald Prud'homme van Reine,

6 Samuel P. l'Honoré Naber ed., *Documenten uit het archief van den Luitenant-admiraal Piet Heyn met toelichting en eene levensbeschrijving*

van dien vlootvoogd. Werken uitgegeven door het Historisch genootschap, derde serie, nr. 53 (Utrecht 1928) CLXXXIV.

die ervan overtuigd is dat het schilderij een portret is van Piet Hein, reageerde hierop in 1992 door te stellen dat l'Honoré Naber het werk in een slechte toestand had gezien, maar dat door een recente restauratie de gelaatstreken van Piet Hein, ook in combinatie met andere portretten die van hem bekend zijn, kenmerkend zijn.⁷ Kortom, er was een welles-nietes discussie ontstaan over de vraag of de man op het schilderij qua uiterlijk voldoende overeenkomt met de overige portretten die van Piet Hein bekend zijn.

ZEEHELDENCULTUS IN NEDERLAND

Het *Portret van Piet Hein* bevindt zich sinds 1931 als bruikleen van het Vaderlandsch Fonds ter Aanmoediging van 's-Lands Zeedienst in de collectie van Het Scheepvaartmuseum. In documenten duikt het schilderij voor het eerst op in de notulen van de Kweekschool voor de Zeevaart op 6 oktober 1788, als de koopman en kunstverzamelaar Pieter van Winter (1745–1807) een 'portrait van Pieter Pietersz Hein' aan de school schenkt.⁸ Met steun van het Vaderlandsch Fonds werd de Kweekschool voor de Zeevaart vlak na het einde van de Vierde Engelse Oorlog in 1785 opgericht als een kostschool voor nautisch onderwijs.⁹ Naast het *Portret van Piet Hein* doneerde Van Winter ook een portret van Michiel Adriaensz de Ruyter uit de studio van Ferdinand Bol.¹⁰ In de daaropvolgende tien jaar werd de collectie admiraalsportretten uitgebreid met andere schenkingen, waaronder portretten van Witte de With, Maerten en Cornelis Tromp, Willem van de Zaan en anderen.¹¹ Deze schenkingen werden met open armen ontvangen aangezien dergelijke portretten de leerlingen moesten inspireren om ook zelf een groot zeeman te worden. Het portret van schout-bij-nacht Johan Zoutman (1724–1793), die zich voor het vaderland buitengewoon verdienstelijk had gemaakt tijdens de Slag bij de Doggersbank (1781), was het eerste portret dat in de zeeheldengalerij kwam te hangen.¹²

De totstandkoming van de zeeheldengalerij in de Kweekschool van de Zeevaart kan gezien worden binnen de bredere context van de zeeheldencultus in Nederland waarin vlagofficieren als seculiere heiligen werden geëerd.¹³ De cultus verkreeg voor het eerst een zichtbare vorm in het epitaaf van de tijdens

7 Prud'homme van Reine et al., *Ter Navolging*, 79–80.

8 Stadsarchief Amsterdam (ssa), 949, inv. nr. 290, fol. 43. Het portret bevindt zich sinds 1931 als permanente bruikleen in de collectie van Het Scheepvaartmuseum. *Jaarverslag Vereniging Nederlandsch Historisch Scheepvaartmuseum* 1931, 46.

9 Zie: J.C.M. Warnsinck, *De Kweekschool voor de Zeevaart en Stuurmanskunst. 1785–1935* (Amsterdam 1935); Prud'homme van Reine et al., *Ter Navolging*, 16.

10 ssa, 949, inv.nr. 290, fol. 43.

11 Warnsinck, *De Kweekschool voor de Zeevaart*, 148–149; Prud'homme van Reine et al., *Ter Navolging*, 18–27.

12 Prud'homme van Reine et al, *Ter Navolging*, 18.

13 Zie: Cynthia Lawrence, 'Hendrick de Keyser's Heemskerk Monument', *Simiolus: Netherlands Quarterly for the History of Art*, 21:4 (1992) 265–95; Frits Scholten, *Sumptuous Memories: Studies in Dutch Seventeenth-Century Tomb Culture* (Zwolle 2003).

de Slag bij Gibraltar (1609) gesneuvelde Jacob van Heemskerck, dat zich in de Oude Kerk van Amsterdam bevindt. Zulk eerbetoon bereikte met het grafmonument voor Michiel de Ruyter in de Nieuwe Kerk van Amsterdam, in 1681 voltooid, een hoogtepunt. Vlagofficieren die tijdens de Engels-Nederlandse oorlogen in het harnas stierven, en dat waren er nogal wat, kregen praalgraven die door de staat werden betaald.¹⁴ In de praktijk kwam het er echter vaak op neer dat de families van de overleden zeehelden het geld moesten voorschieten dat in veel gevallen pas veel later, of zelfs nooit, werd terugbetaald.¹⁵

Aan het einde van de achttiende eeuw was de slechte staat van de Nederlandse marine tijdens de Vierde Engels-Nederlandse Oorlog pijnlijk aan de dag getreden. Dit resulteerde in een hernieuwde waardering van de zeventiende-eeuwse zeehelden als een vorm van patriotistisch sentiment. Dit sentiment zou zich vervolgens nog tot ver in de negentiende eeuw handhaven toen meer systematische pogingen werden ondernomen om een canon van vaderlandse helden samen te stellen, met als doel om vastgelegd te worden in het collectieve geheugen.¹⁶ Hoewel Piet Hein en Joost Banckert beiden onderdeel uitmaakten van deze canon, was hun status verre van gelijk. Zo werd Piet Hein landelijk bejubeld in liederen en theaterstukken, terwijl Banckert vooral als regionale 'held' in zijn geboorteprovincie Zeeland werd vereerd.¹⁷

ANDERE PORTETTEN VAN PIET HEIN

Toen Piet Hein in 1629 bij thuiskomst met het buitgemaakte zilver op grootse wijze werd onthaald, ontstond er een grote vraag naar afbeeldingen van hem.¹⁸ Niet lang kon Piet Hein echter van zijn nieuwverworven heldenstatus genieten. Slechts enkele maanden na zijn terugkeer in Nederland sneuvelde hij in gevecht met Duinkerker kapers. In de wijd verspreide beeltenissen van Hein is opvallend weinig variatie te bespeuren in de wijze waarop hij is geportretteerd. Sterker nog, het lijkt erop dat ze bijna allemaal zijn afgeleid van slechts twee portretten: namelijk een tekening uit 1624 van Crispijn de Passe de Oude (c. 1564-1637), en een verloren gegaan schilderij van de Rotterdamse portrettist Jan Daemen Cool (1589-1669) waarvan twee geschilderde kopieën bestaan.¹⁹

14 Lawrence, 'Hendrick de Keyser's Heemskerck Monument'; Scholten, *Sumptuous Memories*, 170-171; Michiel van Groesen, 'Heroic Memories' in: Michiel van Groesen eds., *The Legacy of Dutch Brazil* (Cambridge 2014) 213.

15 R.B. Prud'homme van Reine, *Zeehelden* (Amsterdam 2005) 71.

16 Scholten, *Sumptuous Memories*, 21.

17 Lotte Jensen, *De verheerlijking van het verleden. Helden, literatuur en natievorming in de negentiende eeuw* (Nijmegen 2008) 153; Van

Groesen, 'Heroic Memories' 217, 222.

18 Van Groesen, 'Heroic Memories', 218.

19 Rudolf E.O. Ekkart, 'De Rotterdamse portrettist Jan Daemen Cool (1589-1660)', *Oud Holland*, 111: 4 (1997) 201-240; R. van Lutterveld, 'Herinneringen aan Piet Hein in het Rijksmuseum', *Bulletin Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond*, 6e serie, 7, 147-148; Rijksmuseum te Amsterdam (Rijksmuseum), inv.nr. SK-A-1787; Museum Rotterdam, inv.nr. 10536-A-B.

Afb. 2 *Portret van Piet Hein*.
Schilderij uit het atelier van Jan
Daemen Cool, gedateerd 1629.
Olieverf op paneel, 65 x 50 cm.
AMSTERDAM, RIJKSMUSEUM



Jan Daemen Cool uit Rotterdam schilderde naar alle waarschijnlijkheid in 1625 een portret van Piet Hein.²⁰ Dit werk is spoorloos verdwenen, maar er zijn wel twee geschilderde kopieën bekend, in de collecties van het Rijksmuseum en het Museum Rotterdam.²¹ Van deze twee kopieën is het werk in het Rijksmuseum zichtbaar van betere kwaliteit (afb.2). Piet Hein is gekleed in een wambuis met molensteenkraag, en om zijn rechterschouder draagt hij een meervoudig geschakelde ketting. Daaraan is een penning bevestigd die voor het grootste gedeelte buiten het beeld valt. Op de kopie die zich in het Rotterdam Museum bevindt is in de rechterbovenhoek, mogelijk als overschildering, het wapenschild van Piet Hein aangebracht. Opmerkelijk is dat Piet Hein op deze kopie is afbeeld met een rode baard – een uiterlijk kenmerk dat vermoedelijk ontsproten is aan de fantasie van de kopiist of een latere restaurator.

Jan Daemen Cools portret van Piet Hein heeft als model gediend voor een prent van Willem Hondius, en voor de uit hout gebeeldhouwde *Buste van Piet Hein* die momenteel aan Hendrick de Keyser de Jongere wordt toegeschreven.²² Op de prent van Hondius draagt Piet Hein een penning waarop de wapens van Engeland, Frankrijk en de Nederlandse Republiek met elkaar zijn verbonden met een koord dat door een goddelijke hand van boven wordt vastgehouden. Op de penning is een fragment uit Psalm 118:23 Vulgaat gegra-

20 Ekkart, 'De Rotterdamse portrettist Jan Daemen Cool', 221.

21 Rijksmuseum, inv.nr. SK-A-1787; Museum

Rotterdam, inv.nr. 10536-A-B;

22 ijsmuseum, inv.nr. RP-P-OB-16.220; Rijksmuseum, inv.nr. BK-NM-2865.

veerd: *A Domin [o] [factum] est istud* (“dat is het werk van de Heer”). Hoewel deze penning daadwerkelijk heeft bestaan – hij werd namelijk in 1609 naar aanleiding van een vredesverdrag tussen Engeland, Frankrijk en Nederland geslagen – is deze naar alle waarschijnlijkheid nooit in het bezit geweest van Piet Hein. De penning die Piet Hein wél had ontvangen voor de verovering van de zilvervloot bevindt zich in de collectie van het Rijksmuseum.²³ Op de voorkant van deze penning is het gekroonde wapen te zien van stadhouder Frederik Hendrik, met op de achterkant het motto *Je Maintiendrai*, en het jaartal 1629. Helaas voor Hondius was deze penning naar alle waarschijnlijkheid nog in de maak toen hij het ontwerp voor zijn prent op 13 januari 1629 gereed had. Vanwege de grote vraag naar prenten van Piet Hein moet Hondius zich ongetwijfeld genoodzaakt hebben gevoeld om zijn prent daarom maar te voorzien van een heel andere penning. Op 9 februari 1629 werden namelijk al 33 portretprenten voor een bedrag van 115 gulden aan afgevaardigden van de Staten-Generaal geleverd.²⁴

Op de medaille die de man draagt op het *Portret van Piet Hein* in Het Scheepvaartmuseum is evenmin het gekroonde wapen van stadhouder Frederik Hendrik te zien, maar wel een portretje van een man die zeer mogelijk Frederik Hendrik voorstelt. Een bronzen penning van Johannes Lutma (1584–1669) met daarop een portret van Frederik Hendrik toont, afgezien van het formaat, overeenkomsten met de medaille op het schilderij.²⁵ De penning van Lutma is bijna 11,5 cm in diameter, terwijl de medaille op het schilderij ongeveer half zo klein oogt. Daarnaast bevat de medaille van Lutma een pendant waarop een portret is te zien van Frederik Hendriks echtgenote Amalia van Solms-Braunfels, wat er op kan duiden dat de twee penningen zijn vervaardigd naar aanleiding van hun huwelijk in 1625.²⁶ De schilder van het portret in Het Scheepvaartmuseum heeft daardoor zeer mogelijk, net als Hondius, zelf een ontwerp van een bestaande medaille gezocht om daarmee het portret van een penning te voorzien.

De tekening van Crispijn de Passe de Oude (afb. 3) werd pas in 1975 herkend als een portret van Piet Hein, waarop het Rijksmuseum het meteen aankocht. De tekening is gesigneerd met het monogram *CVP* en in de rechterbovenhoek staan de woorden ‘*pier Hey*’ geschreven. Marijn Schapelhouman, conservator van het Rijksmuseum, betoogt dat de tekening naar alle waarschijnlijk naar een levend model is gemaakt. Daarom wordt het momenteel beschouwd als de meest betrouwbare weergave van het uiterlijk van Piet Hein.²⁷ Misschien is dat wat speculatief, maar wel is zeker dat deze tekening inderdaad is gebruikt als voorbeeld voor de beeltenis van Hein in talrijke pamfletten en nieuwsprenten.

23 Rijksmuseum, inv.nr. NG-1983-16-A.

24 Prud'homme van Reine, *Admiraal Zilvervloot*, 154.

25 Verkocht bij Christie's Amsterdam, Amsterdam 15/12/1999, lot nr. 626.

26 Ibidem.

27 Marijn Schapelhouman, *Nederlandse tekeningen omstreeks 1600. Catalogus van Nederlandse tekeningen in het Rijksprentenkabinet, Rijksmuseum, Amsterdam*, vol. 3 (Den Haag 1987) 110.

Afb. 3 *Portret van Piet Hein*.
Tekening door Crispijn de Passe
de Oude, c. 1624–25. Inkt, kalk
en grafiet op papier, 14,4 x 11 cm.
AMSTERDAM, RIJKSMUSEUM



Het belang voor de gelijkenis van de tekening met Piet Hein kan wellicht het beste worden geïllustreerd aan de hand van twee nieuwsprenten die beiden afkomstig zijn van de prentmakers Claes Jansz Visscher en Hessel Gerritsz. De eerste nieuwsprent toont een overwinning van de Nederlandse vloot tegen de Portugezen die in 1627 onder leiding van Piet Hein in de Allerheiligenbaai in Brazilië plaatsvond. De eerste versie van deze prent werd in 1628 gepubliceerd en bevat aan de rechterzijde een slecht gelijkend portretje van Piet Hein.²⁸ Enige tijd later werd de prent opnieuw uitgegeven met een kleine, maar belangrijke, verandering.²⁹ In de tweede staat was het weinig gelijkende portretje van Piet Hein namelijk van de koperplaat weggesneden en vervangen door een portret van hem dat naar de tekening van Crispijn de Passe de Oude is gemaakt. Daarnaast werd de tekst in de cartouche rondom het portret verbeterd door te vermelden dat Piet Hein in Delfshaven was geboren, en niet in Rotterdam, zoals de tekst rondom het portret in de eerste staat vermeldde.

Een tweede nieuwsprent van Visscher en Gerritsz werd vlak na de in 1628 veroverde Spaanse zilvervloot gepubliceerd.³⁰ In de linker- en rechterbovenhoek zijn portretten te zien van respectievelijk Piet Hein en Hendrick Lonck (1568–1634), die als tweede admiraal op de expeditie meevoer. Op de eerste staat van deze prent is wederom het weinig gelijkende portret van Piet Hein geplaatst die eerder werd gebruikt voor de eerste editie van de bovenge-

28 Rijksmuseum, inv.nr. P-OB-78.196.

(HSM), inv.nr. A.0145(131).

29 Het Scheepvaartmuseum te Amsterdam

30 Rijksmuseum, inv.nr. P-OB-79.389.

noemde nieuwsprent uit 1628. Spoedig daarna verscheen er een tweede staat waarop dit portret is vervangen door een portret naar de tekening van Crispijn de Passe de Oude (terwijl het portret van Lonck gehandhaafd bleef).³¹ De veranderingen die op de portretten van Hein op beide nieuwsprenten zijn aangebracht impliceren daarom dat de tekening van Crispijn de Passe de Oude als een gelijkend beeld van Piet Hein werd beschouwd.

Crispijns zoon, Crispijn de Passe de Jonge, heeft ook de tekening van zijn vader als model gebruikt voor een prent van Piet Hein die in 1629 werd gepubliceerd.³² Hierop is Piet Hein vanaf zijn middel afgebeeld en wordt hij omgeven door twaalf medaillons met de wapens van Nederlandse schepen. Bovenaan is een kleine afbeelding te zien van de verovering van de zilvervloot, en onderaan zien we de aanval op een fort in de baai van San Salvador in 1624. Op zowel de tekening van Crispijn de Passe de Oude, als op de prent van zijn zoon, draagt Piet Hein een keten met een penning. Op deze penning, die door Crispijn de Passe de Jonge gedetailleerd is weergegeven, is een zeilende driemaster te zien. Dit komt overeen met de gouden penning die Piet Hein in 1625 ontving voor zijn bewezen diensten in San Salvador, een jaar ervoor.³³

DE LOFDICHTEN VAN JOHANNES LOOFF

Uit de eerdergenoemde portretten van Piet Hein die destijds op (nieuws)prenten verschenen valt op te maken dat er weinig variatie is in de manier waarop Piet Hein is afgebeeld. Hoewel er een klein verschil is tussen de kopieën naar Daemen Cool en de tekening van Crispijn de Passe de Oude, gaat het hier nog wel om één en dezelfde persoon. Deze gelijkenis gaat echter niet op voor de man die op het portret in Het Scheepvaartmuseum is afgebeeld. Zijn gezicht heeft andere kenmerken. Zo staan zijn ogen verder uit elkaar, heeft hij een minder hoekig gezicht en zijn de wenkbrauwen anders van vorm.

De portretten van de Middelburgse prentmaker Johannes Looff (afb. 4–5), naar een ontwerp van Pieter le Prestre (geboren 1595), geven ons echter een overtuigender bewijs dat de man op het portret in Het Scheepvaartmuseum niet Piet Hein is, maar Heins viceadmiraal tijdens de verovering van de Spaanse Zilvervloot: Joost van Trappen Banckert. Het gaat om gegraveerde portretjes bij twee lofdichten die elk de heldendaden van Piet Hein en Joost van Trappen Banckert tijdens de verovering van de zilvervloot bejubelen. Het portretje van Piet Hein lijkt ook hier gebaseerd te zijn op de tekening van Crispijn de Passe de Oude. De grootste verassing is echter dat het portretje van Banckert nagenoeg een één op één lijkt op het portret in Het Scheepvaartmuseum.

31 HSM, inv.nr. A.0145(136)2.

32 Rijksmuseum, inv.nr. T-1975-48.

33 Schapelhouman, *Nederlandse tekeningen omstreeks 1600*, 110.



Afb. 4 *Lofdicht op Piet Hein*. Graveure door Johannes Looff naar Pieter le Prestre, c. 1629. ROTTERDAM, ATLAS VAN STOLK

Het lofdicht op Piet Hein is in opdracht van de Zeeuwse kamer van de West-Indische Compagnie in 1629 vervaardigd.³⁴ Aangezien de lofdichten op Piet Hein en Joost Banckert overeenkomstig zijn in thematiek en vormgeving, zijn ze zeer waarschijnlijk vlak achter elkaar geproduceerd. Doordat de opdrachtverlening vanuit Zeeland kwam, waar Banckert officieel onder contract stond, zullen de lofdichten een duidelijk doel hebben gediend om de

34 M.G.A. de Man, *Het leven en de werken van Johannes Looff. Stempelsnijder en graveur te Middelburg* (Middelburg 1925) 67–69.



Afb. 5 *Lofdicht op Joost van Trappen (genaamd Banckert)*. Gravure door Johannes Looff naar Pieter Le Prestre, c. 1629–30. AMSTERDAM, HET SCHEEPVAARTMUSEUM

daden van een Zeeuwse commandant te eren door hem op eenzelfde voetstuk te plaatsen als Piet Hein.

Prud'homme van Reine noemt de prenten van Looff in zijn biografie over Piet Hein, maar hij rept met geen woord over het feit dat het portretje bij het lofdicht op Banckert grote gelijkenis vertoont met het portret in Het Scheepvaartmuseum.³⁵ Ook andere auteurs die over het portret in Het Scheepvaartmuseum hebben geschreven, legden nooit de link met deze prent. Volgens

35 Prud'homme van Reine, *Admiraal Zilvervloot*, 155.

de Zeeuwse onderzoekster M.G.A. de Man, die in 1925 een kleine studie over Johannes Loeff publiceerde, is het portretje op de prent afkomstig van een geschilderd portret van Banckert uit 1647.³⁶ Dit lijkt op zich vreemd, aangezien de prent waarschijnlijk al in 1629 is gemaakt. Helaas valt haar bewering niet te verifiëren, omdat dit vermoedelijke portret van Banckert uit 1647 tijdens het bombardement van Middelburg in 1940 verloren is gegaan, zonder dat er ooit fotoreproducties van zijn gemaakt.³⁷

Dit alles biedt genoeg redenen om aan te nemen dat de man op het schilderij in Het Scheepvaartmuseum niet Piet Hein is, maar Joost van Trappen Banckert. Hoe zit het dan met het opschrift met de leeftijd van Hein? In een ongepubliceerd restauratierapport uit 2010 staat vermeld dat de opschriften 'aetat 51' en 'Ano 1629' later over het oorspronkelijke opschrift, waar alleen 'ano 1629' stond, zijn toegevoegd.³⁸ Dit betekent dat de leeftijd van de geportretteerde in eerste instantie niet op het schilderij stond vermeld. Overigens was Banckert in 1629 rond de 31 of 32 jaar oud, en de man op het portret komt wellicht ook eerder over als iemand van die leeftijd dan als een man van 51. Blijkbaar veranderde iemand dus in een later stadium, wanneer precies weten we niet, het opschrift ten einde op deze manier de indruk te wekken dat de man op het portret Piet Hein moet voorstellen, wat uiteraard de historische waarde vergrootte.

ANDERE PORTRETEN VAN JOOST VAN TRAPPEN BANCKERT

Rond 1639–40 publiceerde Cornelis van Dalen (I) een gegraveerd portret van Joost Banckert. Uit het onderschrift valt op te maken dat dit portret 'naer 't leven' is gemaakt (afb. 6). Banckert, met lang haar dat zijn oren voor de helft bedekt, is afgebeeld in een wambuis met kanten kraag. Over zijn schouder hangt een meervoudig geschakelde ketting met daaraan een penning waarop een schip staat afgebeeld. Onder het portret is een zeeslag afgebeeld, mogelijk de Slag bij Duinkerken (1639), waar de tekst onder aan refereert. De ketting met penning die Banckert draagt, ontving hij echter niet vanwege verdiensten bij de Slag bij Duinkerken, maar voor zijn optreden tijdens de Slag bij de Duins (1639), enkele maanden later.³⁹ Rekening houdend met het gegeven dat er tien jaar zit tussen de prent van Van Dalen (I) en het portret uit Het Scheepvaartmuseum, is het goed voor te stellen dat het hier om één en dezelfde persoon gaat, aangezien het postuur van de mannen en de uitdrukking in de ogen met elkaar overeenkomen. De vergelijking gaat echter minder goed op voor een

36 De Man, *Het leven en de werken van Johannes Loeff*, 67–69.

37 E-mail van dr. C.E. Heyning, conservator Collecties van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, 17 maart 2019.

38 Caroline van der Elst, Ongepubliceerd restauratierapport Het Scheepvaartmuseum (Amsterdam 2010).

39 R. B. Prud'homme van Reine, *Schittering en Schandaal. Biografie van Maerten en Cornelis Tromp*, (Amsterdam/Antwerpen 2001) 88.



Afb. 6 Portret van Joost van Trappen Banckert. Gravure door Cornelis van Dalen (I), c. 1639–40. AMSTERDAM, RIJKSMUSEUM

ander portret van Banckert in Het Scheepvaartmuseum (afb. 7). Dit schilderij werd pas in 1999 geïdentificeerd als een portret van Joost van Trappen Banckert. Vóór dat jaar stond het korte tijd bekend als een portret van Maerten Tromp, waarvan is komen vast te staan dat hij het zeker niet is.⁴⁰ Of dit portret daadwerkelijk Banckert voorstelt, is vooralsnog een onderwerp voor verder onderzoek.

Er zijn nog meer portretten bekend waarbij de identiteiten van Piet Hein en Joost van Trappen Banckert door elkaar zijn gehaald. In het Rijksmuseum bevindt zich een schilderij met daarop een man met donkere hoed en een gouden ketting met dito penning dat tegenwoordig bekend staat als een portret van Joost van Trappen Banckert.⁴¹ Toen het Rijksmuseum het portret in 1858 aankocht, werd dit echter gedaan in de veronderstelling dat de man Piet Hein was.⁴² Het portret werd toentertijd toegeschreven aan Thomas de Keyser, maar vandaag de dag is deze toeschrijving verlaten en staat het schilderij als anoniem te boek.⁴³ In 1866 kocht het Rijksmuseum een familieportret waar-

40 Documentatiemap HSM, nr. 1999.0601.

41 Rijksmuseum, inv.nr. SK-A-202.

42 Pieter J.J. van Thiel et al., *Alle schilderijen*

van het Rijksmuseum te Amsterdam (Amsterdam 1976) 677, cat. nr. A 202.

43 *Ibidem*, 677.

Afb. 7 *Portret van Joost van Trappen Banckert*. Schilderij door een onbekende meester, c. 1640. Olieverf op paneel, 71 x 60 cm.

AMSTERDAM, HET SCHEEPVAART-MUSEUM



van men wederom vermoedde dat de schilder Thomas de Keyser was.⁴⁴ Op basis van uiterlijke overeenkomsten tussen het hoofd van deze familie met de persoon op het zojuist genoemde portret van de man met een donkere hoed (let wel, in 1866 dacht men nog steeds dat het hier Piet Hein betrof), dacht het Rijksmuseum een familieportret van Piet Hein te hebben aangeschaft. Totdat men er achter kwam dat zijn huwelijk met Anneke Claesdochter de Reus (1565-?) kinderloos was gebleven.⁴⁵ Vervolgens werden de mannen op beide schilderijen geïdentificeerd als Joost van Trappen Banckert. Nader onderzoek wees echter uit dat de samenstelling van het gezin op het familieportret niet overeenkomt met de daadwerkelijke gezinssituatie van Banckert. Tegenwoordig identificeert het Rijksmuseum het hoofd van de familie, mede vanwege de zwarte bediende die ook op het schilderij staat afgebeeld, als een anonieme wic-koopman, terwijl het schilderij met de man met zwarte hoed en gouden keten nog steeds bekend staat als *Portret van Joost Banckert*.⁴⁶

DE TOESCHRIJVING AAN PAULUS MOREELSE

Ten slotte bestond er van de hand van Paulus Moreelse een schilderij uit 1619 waarvan men ten onrechte dacht dat Joost van Trappen Banckert hierop

44 Ige Verslype en Gerdien Wuestman, 'Een groepsportret met een bewogen geschiedenis. Moderne onderzoekstechnieken leiden tot nieuwe toeschrijving', *Bulletin van het*

Rijksmuseum 54:4 (2006) 402.

45 Ibidem.

46 Ibidem.

was geportretteerd.⁴⁷ Helaas is dit schilderij in 1864 verloren gegaan door een brand in het Museum Boijmans in Rotterdam, maar gelukkig zijn er mogelijk nog wel twee achttiende-eeuwse getekende kopieën bewaard gebleven.⁴⁸ Op de eerste tekening, gemaakt door Aert Schouman (1710–1792), is een stevige man met kort haar en een snor en een sik te zien.⁴⁹ Zijn rechterhand rust op een helm en in zijn linkerhand houdt hij een paar handschoenen vast. Op de achtergrond, rechts, staan op het voetstuk van een gecanneleerde zuil de woorden ‘P [...] Moreels f. 1619’, wat impliceert dat de tekening naar een voorbeeld van Paulus Moreelse is gemaakt. De tweede kopie is een tekening van Willem Jan Paling (1777–1848) (afb. 8). Palings kopie is nagenoeg gelijk aan die van Schouman, met als belangrijk verschil dat de signatuur iets anders is: ‘PMoreelse fe. 1619’. In de catalogus van het Museum Boijmans uit 1862 is een lijst opgenomen met gekopieerde signaturen van de schilderijen in de collectie. De signatuur bijbehorend aan het indexnummer 229 laat zien dat Moreelse voor het zogenaamde *Portret van Joost van Trappen Banckert* uit 1619 eveneens de signatuur ‘PMoreelse fe. 1619’ heeft gebruikt.⁵⁰ Aangezien Moreelse zijn werk op veel verschillende manieren signeerde – een ander werk uit 1619 signeerde hij bijvoorbeeld met ‘PM 1619’, en een werk uit 1620 met ‘Pmore fe 1620’ – lijkt het zeer aannemelijk dat de tekeningen van Schouman en Paling kopieën zijn van Moreelse’s verloren gegane schilderij uit 1619.⁵¹

Onderaan Schoumans tekening is een onderschrift aangebracht waarin staat dat ofwel admiraal Steven van der Hagen (1563–1621) ofwel Olivier van Noort (1558–1627) is geportretteerd. Het lijkt echter zeer onwaarschijnlijk dat één van beide mannen op de getekende kopie, en dus ook op het oorspronkelijke schilderij, staat afgebeeld. Zo was Steven van der Hagen tussen 1613 en 1620 gestationeerd in Indonesië, en komt Olivier van Noorts uiterlijk op de kopie in de verste verte niet overeen met andere afbeeldingen die van hem bekend zijn.⁵² Het zal waarschijnlijk voor niemand een verrassing meer zijn dat de man op de getekende kopieën van Paling en Schouman op zeker moment ook als Piet Hein werd herkend.⁵³ Ronald Prud’homme van Reine presenteerde de tekening van Schouman zelfs als zijn voornaamste argument om het zogenaamde *Portret van Piet Hein* uit Het Scheepvaartmuseum aan Paulus Moreelse toe te schrijven, omdat de tekening een kopie van dit portret

47 Ary J. Lamme, *Beschrijving der Schilderijen enz. in het Museum te Rotterdam, gesticht door Mr F.J.O. Boymans* (Rotterdam 1862) 35; C.H. de Jonge, *Paulus Moreelse. Portret- en genreschilder te Utrecht, 1571–1638* (Assen 1938) 101; E.N. Domela Nieuwenhuis, *Paulus Moreelse (1571–1638)* II (diss. Leiden 2001) 410.
48 J.Q. van Regteren Altena, ‘Nieuwe literatuur over Nederlandsche schilderkunst der zeventiende eeuw’, *Tijdschrift voor Geschiedenis* 54 (1939) 274.

49 Rijksmuseum, inv.nr. RP-T-00-1284.

50 Lamme, *Beschrijving der Schilderijen*, nr. 229.

51 Ibidem, nr. 230.

52 Domela Nieuwenhuis, *Paulus Moreelse (1571–1638)* II, 408. Zie ook: J.J. van der Haagen, *Het geslacht Van der Haagen* (New York 1969) 9–10; Rijksmuseum, inv.nr. RP-P-1910-8028.

53 Van Regteren Altena, ‘Nieuwe literatuur’, 274.

Portret van een krijgsman.

Tekening door Willem Jan Paling,
c. 1791–1848. Inkt op papier, 19,5 x
15,7 cm. PARTICULIERE VERZAMELING,
FOTO RKD



zou betreffen.⁵⁴ Maar als dat zo is, moet de kopiist er wel een zeer eigen draai aan hebben gegeven, aangezien beide portretten nauwelijks met elkaar overeenkomen. Prud'homme van Reine meent verder dat Schouman het jaartal 1619 verkeerd heeft overgenomen van het origineel, aangezien Piet Hein in 1619 onvoldoende status zou hebben gehad om zich door een vooraanstaande portrettist als Moreelse te laten vereeuwigen.⁵⁵ Dit verklaart echter niet waarom het jaartal 1619 ook aanwezig is op de kopie van Willem Jan Paling. Het lijkt namelijk zeer onwaarschijnlijk dat de twee kopiïsten onafhankelijk van elkaar een verkeerd jaartal hebben overgenomen.

Hoewel er weinig bekend is over het verloren gegane schilderij van Moreelse uit 1619, lijkt het zeer onwaarschijnlijk dat Joost Banckert erop stond afgebeeld. Banckert zou namelijk pas in 1624 zijn eerste commando op een schip voeren. Het jaartal 1619 lijkt ook in zijn geval te vroeg voor een portretopdracht aan Moreelse.⁵⁶ Bovendien was Banckert in 1619 slechts twintig jaar oud, terwijl de man op de tekening van middelbare leeftijd is. De man op het schilderij is overigens pas in de museumcatalogus van 1862 als Joost van Trappen Banckert geïdentificeerd, zonder dat dit nader werd toegelicht.⁵⁷ In de catalogi van 1849 en 1859 stond het schilderij daarentegen nog bekend als een *Portret van een Krijgsman*; een omschrijving die gezien het gebrek aan concrete documentatie omtrent de identificatie van de man nog het meest aannemelijk is.⁵⁸

54 Prud'homme van Reine et al., *Ter Navolging*, 79–80.

55 Ibidem, 79–80.

56 G.J.A. Raven, 'De Banckerts', *Marineblad* 92

(1982) 519.

57 Lamme, *Beschrijving der Schilderijen*, 35.

58 Ary J. Lamme, *Catalogus van schilderijen enz. in het Museum te Rotterdam, gesticht door*

Het lijkt er daarom sterk op dat de tekeningen van Schouman en Paling kopieën zijn van het verloren gegane werk van Moreelse uit 1619, en dat de geportretteerde niet Banckert, Van der Hagen, Van Noort of Hein voorstelt, maar een krijgsman wiens identiteit vooralsnog onbekend is. Dit betekent ook dat de tekeningen geen kopieën kunnen zijn van het zogenaamde *Portret van Piet Hein* uit Het Scheepvaartmuseum. Prud'homme van Reine's conclusie dat Moreelse dit portret zou hebben geschilderd wordt dus grotendeels ontkracht. Bovendien heeft Eric Domela Nieuwenhuis, de biograaf van Moreelse, al in 2001 de toeschrijving op basis van stilistische gronden afgewezen.⁵⁹ Zonder te weten of de geportretteerde naar alle waarschijnlijkheid Joost Banckert is, deed Domela Nieuwenhuis overigens de opvallende suggestie dat de schilder uit Zeeland afkomstig is.⁶⁰ Aangezien Banckert een Zeeuw is, komt dat over als zeer aannemelijk.

CONCLUSIE

De conclusie van dit onderzoek is dat het schilderij (afb. 1) geen portret is van Piet Hein, maar van Joost van Trappen Banckert. Bovendien is het niet geschilderd door Paulus Moreelse, maar door een onbekende schilder die naar alle waarschijnlijkheid in Zeeland werkzaam was. Het onderzoek laat tevens zien dat het menselijk oog bedrieglijk kan werken zodra we iemand in een schilderij willen herkennen. Vanwege het bestaan van een zeeheldencultus in Nederland zou het uit financiële overwegingen extra verleidelijk hebben kunnen zijn om de naam van een bekende zeeheld aan een portret van iemand te koppelen die maar een beetje op hem leek. Uiteraard geldt dit ook voor de toeschrijving aan een bekende meester. De persoonsverwisseling die hier heeft plaatsgevonden staat dan ook overduidelijk niet op zichzelf en we moeten daarom altijd kritisch blijven over wat we denken of hopen te zien.

OVER DE AUTEUR Isaïc J.R. Vogelsang is zelfstandig kunsthistoricus. Als Prof. J.C.M. Warnsinck-fellow deed hij in Het Scheepvaartmuseum te Amsterdam onderzoek naar portretten van zeventiende-eeuwse vlagofficieren. In 2018 rondde hij zijn Research Master Art History of the Low Countries af aan de Universiteit Utrecht op afbeeldingen van zeeslagen op schilderijen en tapijten.

Mr. F.J.O. Boymans, (Rotterdam 1849) 28; Ary J. Lamme, *Catalogus van schilderijen enz. in het Museum te Rotterdam, gesticht door Mr. F.J.O. Boymans* (Rotterdam 1859) 31.

59 Domela Nieuwenhuis, *Paulus Moreelse (1571-1638)* II, 726.

60 Ibidem, 726.